

УДК 378.47.016:[37.011.31:811]

Т. Ф. БОЧАРНИКОВА

кандидат педагогічних наук, доцент

Харківський гуманітарний університет “Народна українська академія”

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ ЯК ЕЛЕМЕНТА ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ

У статті висвітлено актуальну проблему формування професійної мобільності майбутніх філологів у процесі формування їх професійної спрямованості. Встановлено основні характеристики досліджуваних інтегративних якостей у майбутніх філологів. Виявлено взаємозв'язок у формуванні вказаних якостей та необхідність залучення всіх фахових дисциплін до процесу формування професійної спрямованості та мобільності майбутніх філологів з метою усвідомлення ними багатовекторності можливостей розвитку, виходячи з особливостей професії, яку вони здобувають.

Ключові слова: майбутні філологи, професійна мобільність, професійна спрямованість, формування професійної мобільності майбутніх філологів, формування професійної спрямованості майбутніх філологів.

Сучасний стан суспільства вимагає певних перетворень у підходах до підготовки майбутніх спеціалістів у всіх сферах людського життя, оскільки ті глобальні процеси, які відбуваються в ньому, висувають певні вимоги до їх компетентностей, спроможності реагувати на зміни, впливати на них, одночасно формуючи власну особистість. Відтак, динамічне суспільство має необхідність у фахівцях, здатних адаптуватися в різних ситуаціях, приймати й реалізовувати нестандартні рішення в умовах ринкової конкуренції та технічного прогресу.

В Указах Президента України “Про Національну доктрину розвитку освіти” [11] та “Про заходи вдосконалення системи вищої освіти України” [12], в Концепції професійної освіти України та Національній Доктрині розвитку освіти в Україні у ХХІ столітті зазначено, що держава відповідає за підготовку кваліфікованих кадрів, здатних до професійного розвитку, опанування та впровадження інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці. Тому вважаємо, що в конкурентних умовах сучасного суспільства виникає потреба у формуванні професійної мобільності майбутніх філологів у контексті формування їх професійної спрямованості, що й становить актуальність проблеми.

Значний внесок у розробку теоретичних основ формування професійної мобільності фахівців зробили педагоги-науковці: А. Ващенко, Л. Горюнова, В. Дюніна, Н. Кожемякіна, Л. Меркулова, Н. Ничкало, О. Неделько, О. Нікітіна, П. Сорокін та ін. Питання необхідності формування професійної мобільності в процесі фахової підготовки розглядали в своїх працях українські науковці: О. Гульбс, С. Кисіль, Ю. Коломієць, С. Мурзіна, Р. Пріма, С. Пільова, О. Сенюра. Психолого-педагогічні аспекти формування професійної мобільності в навчальному процесі досліджено

в працях Д. Барашевої, О. Добришіної, Ю. Красильник, М. Павлюк, І. Погорілої, О. Романенко, Н. Соболю, І. Степанової, Л. Сушенцевої.

Метою статті є встановлення можливостей формування професійної мобільності майбутніх філологів у контексті формування їх професійної спрямованості.

Поняття “мобільність” не є новим у педагогічному просторі. Вперше його ґрунтовно дослідив і ввів у вітчизняну науку П. Сорокін [8], який вважав мобільність (від фр. *mobile* – рухливий) переміщенням індивіда або соціальної групи з однієї групи в іншу, зміною місця того чи іншого соціального суб’єкта в соціальній структурі. Взагалі, всі тлумачення цього поняття базуються на основі латинського (лат. *mobilis* – рухливий) – рухливість, здатність швидко виконувати певні завдання [9]. Так, С. Ожегов розглядає мобільність як готовність до швидкого пересування, дії [4, с. 348]. Довідкові джерела, як правило, тісно пов’язують тлумачення поняття “мобільність” із рухом, дією, здатністю та готовністю до швидкого виконання завдань.

Поняття “професійна мобільність” має складну структуру. Так, у психологічному словнику його визначають як здатність і готовність людини досить швидко та успішно оволодівати новою технікою й технологіями, здобувати знання та вміння, яких їй бракує для ефективного здійснення нової професійної діяльності [6]. У 70-х рр. ХХ ст. професійну мобільність визначали переважно як готовність і спроможність робітника до швидкої зміни виробничих завдань, робочих місць і навіть спеціальності в межах однієї професії або однієї галузі, здатність швидко освоювати нові спеціальності або зміни в них, які виникли під впливом технічних перетворень [3]. Однак, на нашу думку, таке розуміння професійної мобільності є досить обмеженим і відображає специфіку технічних професій. У ньому ніяк не розглянуто професійну мобільність інших видів професій, наприклад, таких як професійна мобільність філологів, педагогів тощо.

У сучасних умовах здобуття вищої освіти, знання розуміють як найвищу цінність. Насмперед, це виявляється в тому, що майбутні філологи є підготовленими не тільки до одного виду діяльності, а до різних (таких як робота вчителем, викладачем, перекладачем, коректором, редактором тощо), до адаптації до різних видів діяльності при збереженні свого “Я”. Наприклад, С. Савицький зазначає, що “професійна мобільність фахівця може виражатися в його здатності успішно виконувати різні види діяльності й адаптуватися до нових умов їх реалізації” [7, с. 26].

Р. Пріма в дисертаційній роботі щодо теоретико-методичних засад формування професійної мобільності майбутнього фахівця досліджує професійну мобільність «...як підґрунтя ефективного реагування особистості на “виклики” сучасного суспільства, своєрідний особистісний ресурс, її внутрішній (мотиваційно – інтелектуально – вольовий) потенціал, який сприяє дієвому перетворенню суспільного довкілля і самого себе в ньому; що забезпечує гнучку орієнтацію й діяльнісне реагування в динамічних соціальних та професійних умовах відповідно до власних життєвих позицій, готовність до змін та її реалізацію у своїй життєдіяльності; детермінує

професійну активність, суб'єктність, творче ставлення до професійної діяльності, особистісного розвитку» [5, с. 13].

Ми поділяємо думку, яку висловлює Л. Сушенцева: професійна мобільність – це складне, інтегративне, багатфакторне утворення, що забезпечує розвиток людини через сформованість ключових, загальнопрофесійних компетенцій; діяльність людини, детерміновану подіями, що змінюють середовище (результатом діяльності є самореалізація особистості як у професії, так і в повсякденному житті); процес перетворення людиною не тільки самої себе, а й професійно-життєвого середовища [10, с. 41]. До складових професійної мобільності дослідниця зараховує професійні компетенції (ключові та загальнопрофесійні), готовність особистості до змін (готовність до професійної мобільності), професійну й соціальну активність особистості. Відтак, погоджуємося з Л. Сушенцевою та вважаємо професійною мобільністю властивість особистості, яка забезпечує внутрішній механізм її розвитку; діяльність особистості (зумовлену подіями, що швидко змінюють соціальне й професійне середовище), результатом якої є її самореалізація в обраній професії та житті; процес самовдосконалення особистості та перетворення навколишнього професійного й життєвого середовища. В такому розширеному трактуванні професійна мобільність є багатограним поняттям, що поєднує різноманітні галузі знання й дуже узагальнені вміння та навички. Аналізуючи вищезгадане, маємо можливість стверджувати, що сучасне визначення поняття професійної мобільності майбутніх філологів базується на високому рівні професійних знань і вмінні ефективно їх застосовувати для виконання будь-яких завдань у сфері своєї професії, а також ключових компетенцій, що дають змогу виконувати трудову діяльність у сучасному трудовому середовищі. Ці компетенції мають широкий радіус дії, здобуваються філологами впродовж вивчення різноманітних дисциплін і на професійному й психологічному рівнях готують майбутнього фахівця до засвоєння нових видів діяльності або змін у межах своєї спеціальності, забезпечують готовність до інновацій у професійній діяльності, формуючи професійну компетентність.

Поділяючи думку Р. Пріми, маємо можливість визначити основні параметри педагогічної сутності поняття “професійна мобільність” як особистісно-професійної характеристики майбутнього філолога, значущої ознаки пізнавальної самостійності майбутнього філолога в діяльності, спрямованої на результат вияву творчої індивідуальності майбутнього фахівця. Дослідниця зазначає, що важливим у підготовці майбутнього фахівця є те, щоб він був готовий “...відчувати будь-які зміни ситуацій, умів обґрунтувати спрямованість змін й активно реагувати на них” [5, с. 15].

Формування професійної мобільності майбутніх філологів є, на нашу думку, необхідним елементом їх професійної спрямованості. Так, А. Голломшток вважає, що професійна спрямованість виявляється як домінуюче прагнення до швидкої діяльності, яке виражається не тільки в цілеспрямованій поведінці, а й цілеспрямованості всього життя суб'єкта, надаючи йому певного сенсу. Науковець наголошує, що професійна спрямованість є важливою частиною спрямованості особистості, складним утворенням,

яке, в свою чергу, складається з сукупності потреб, установок, інтересів, цілей, нахилів, ідеалів, переконань і визначає вибір життєвого шляху особистості [1, с. 9–11]. Зазначене, на нашу думку, вказує на безпосередній зв'язок між формуванням професійної мобільності та професійної спрямованості майбутніх філологів, оскільки досліджувані поняття мають у своєму складі схожі елементи. Дослідник робить висновок про те, що якщо загальна спрямованість особистості характеризує сферу її потреб і прагнень, систему її ставлення до дійсності, інших людей та до самої себе, то професійна спрямованість – сферу потреб та інтересів особистості, в якій вона пов'язана з поведінкою людини відносно професійної діяльності [1, с. 20–21]. Погоджуючись з А. Голомшток, ми вважаємо професійну спрямованість складним інтегративним утворенням, яке характеризує ставлення людини до обраної професії та впливає на підготовку й успішність професійної діяльності, зумовлює установку особистості на професію.

Дослідники М. Дьяченко та І. Кандибович, розглядаючи питання формування професійної спрямованості, зазначають, що “формуванню професійну спрямованість у студентів – означає закріплювати в них позитивне ставлення до майбутньої професії, інтерес, схильність і здібність до неї, прагнення вдосконалювати свою кваліфікацію після закінчення вищого навчального закладу, задовольняти свої основні матеріальні та духовні потреби, постійно займатися обраним видом професійної праці, розвивати ідеали, погляди, переконання, престиж професії у власних очах як майбутнього спеціаліста” [2, с. 228]. Виходячи з того, що ВНЗ повинні готувати висококваліфікованих, компетентних спеціалістів, стверджуємо, що формування професійної спрямованості особистості має важливе значення. Для правильного розуміння професійної мобільності майбутніх філологів як елемента їх професійної спрямованості зазначимо, що вбачаємо в ній інтегративну якість особистості, яка складається з мотивації безперервної освіти й самоосвіти та мотивації досягнення, формування установки на самовираження, установки на позитивне ставлення до можливості зміни напряму професійної діяльності в межах спеціальності за фахом; розвинених когнітивних здібностей; загальнопрофесійних знань, вузькопрофесійних знань, ключових кваліфікацій та компетенцій, здатності до швидкого перенесення знань. Професійна мобільність майбутніх філологів актуалізує, на нашу думку, їх потенційні можливості, що виявляються в гнучкості мислення й діяльності (аналітичному способі мислення, адекватній оцінці ситуації, співвіднесенні її зі своїми потребами та можливостями, ціннісними настановами й мотивами професійного саморозвитку), вмінні прогнозувати й робити усвідомлений вибір [5, с. 15].

Підготовка сучасного філолога – це дуже складний процес, як і підготовка будь-якого фахівця. Проте вважаємо, що саме в майбутніх філологів, нарівні з освоєнням ними дисциплін загально- чи вузькопрофесійних, необхідно формувати професійну спрямованість і професійну мобільність. Специальність філолога дає можливість майбутньому фахівцеві реалізувати себе в різних сферах професійної діяльності, таких як робота вчителем, викладачем, перекладачем, коректором, редактором тощо. Відтак, вважаємо, що в процесі

підготовки фахівця, коли формуються стереотипи навчально-професійної та професійної діяльності, необхідно здійснювати активний пошук засобів розвитку й формування системи ціннісних орієнтацій, моделювання свого майбутнього, формування образу майбутньої професії та вміння адаптуватися до потреб і вимог сучасності, оскільки пріоритетними показниками якості вищої професійної освіти сьогодні є конкурентоспроможність, професійна мобільність, професійна спрямованість і здатність до швидкої адаптації в трудовій діяльності. Саме тому взаємозв'язок формування зазначених якостей виявляється в необхідності залучення всіх фахових дисциплін до процесу формування професійної спрямованості та мобільності майбутніх філологів з метою усвідомлення ними багатовекторності можливостей розвитку, виходячи з особливостей професії, яку вони здобувають. А для цього необхідні зміни в системі вищої освіти, усвідомлення викладачами необхідності змінюватися та розвиватися, готовність викладачів до першочергового формування в себе досліджуваних інтегративних якостей, що допоможе, на нашу думку, вивести рівень освіти та якість підготовки майбутніх філологів на вищий щабель.

Висновки. Отже, аналіз можливостей формування професійної мобільності майбутніх філологів у контексті формування їх професійної спрямованості у вищих навчальних закладах вказує на те, що ці якості особистості майбутнього фахівця не формуються стихійно – їх необхідно формувати протягом усього періоду навчання у ВНЗ. Перспективним вважаємо розгляд засобів і методів, за допомогою яких можна формувати зазначені якості в процесі вивчення фахових дисциплін.

Список використаної літератури

1. Голомшток А. Е. Выбор профессии и воспитание личности школьника: воспитательная концепция профессиональной ориентации / А. Е. Голомшток. – Москва : Педагогика, 1979. – 160 с.
2. Дьяченко М. И. Психология высшей школы / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : Изд-во БГУ, 1981. – 383 с.
3. Коваліско Н. В. Регіональна трудова мобільність / Н. В. Коваліско, А. Г. Хоронжий – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 165 с.
4. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. – Москва : Русский язык, 1987. – 750 с.
5. Пріма Р. М. Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук / Р. М. Пріма. – Одеса, 2010. – 42 с.
6. Психологический словарь / под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. – Москва : Педагогика-Пресс, 1999. – 439 с.
7. Савицкий С. К. Формирование профессиональной мобильности в процессе подготовки специалиста машиностроительного профиля : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / С. К. Савицкий. – Казань, 2006. – 165 с.
8. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин. – Москва : Наука, 1992. – 398 с.
9. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / авт.-уклад. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – Київ : Довіра, 2006. – 789 с.
10. Сушенцева Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика : монографія / Л. Л. Сушенцева ; за ред. Н. Г. Ничкало ; Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. – 439 с.

11. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002 [Електронний ресурс]. – Київ, 2002. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

12. Про заходи вдосконалення системи вищої освіти України : Указ Президента України від 17.02.2004 р. № 199/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/199/2004>.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2016.

Бочарникова Т. Ф. Формирование профессиональной мобильности будущих филологов как элемента их профессиональной направленности

В статье освещена актуальная проблема формирования профессиональной мобильности будущих филологов в процессе формирования их профессиональной направленности. Установлены основные характеристики исследуемых интегративных качеств у будущих филологов. Выявлена взаимосвязь в формировании указанных качеств и необходимость использования всех специальных дисциплин в процессе формирования профессиональной направленности и мобильности будущих филологов с целью осознания ими многовекторности возможностей развития, исходя из особенностей специальности, которую они получают.

Ключевые слова: *будущие филологи, профессиональная мобильность, профессиональная направленность, формирование профессиональной мобильности будущих филологов, формирование профессиональной направленности будущих филологов.*

Bocharynkova T. The Formation of Professional Mobility of Future Philologists as Part of Their Professional Orientation

The article describes the actual problem of formation of professional mobility of future philologists in the process of forming their professional orientation. Installed the basic characteristics of the integrative qualities of future philologists. The interrelation in the formation of the mentioned qualities and the need for the involvement of all professional disciplines in the process of formation of professional orientation and mobility of philologists, with the aim of making them aware of the diversity of development opportunities, based on the characteristics of the profession, which they acquire.

Professional mobility of future philologists as part of their professional orientation is understood as integrative quality of the personality, which consists of motivation, continuous education and self-education and achievement motivation, setting a positive attitude towards the possibility of direction change of professional activity within the specialty in the specialty; the developed cognitive abilities; General professional knowledge, narrow expertise, key qualifications and competencies, ability to rapidly transfer knowledge. The modern definition of the concept of professional mobility of future philologists is based on the ability to effectively apply the acquired knowledge to perform any tasks in the sphere of his profession, as well as key competences, allowing to carry out professional activity in the modern labor environment. These competencies have a wide range, acquired by philologists for the study of various disciplines and on the professional and psychological levels, prepare future specialist for the development of new activities or developments within their specialties, and provide innovation in professional activities, forming professional competence. In the process of training it is necessary to carry out an active search for means of formation and development of the system of value orientations, modeling of its future, the formation of the image of the future profession and the ability to adapt to the needs and requirements of modernity, since the priority indicators of higher education quality today are competitiveness, professional mobility, professional orientation and the ability for quick adaptation in the workplace.

Key words: *future philologists, professional mobility, professional orientation, the formation of professional mobility of future philologists, the formation of professional orientation of future philologists.*